

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE**

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XIII.

Fasciculus 5.

PETŐ ISTVÁN

**A terhelt jogi helyzete
a magyar büntető eljárásban**

**SZEGED
1966**

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, ANTAL FONYÓ, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI, KÁROLY NAGY, ELEMÉR PÓLAY

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, FONYÓ ANTAL, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS, NAGY KÁROLY, PÓLAY ELEMÉR

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése

Acta Jur. et Pol. Szeged

I.

Az 1962. 8. tvr. új rendelkezése a gyanúsítottról és a terheltté nyilvánításról

Az 1962. július hó 1. napján életbelépett új büntető eljárási jogszabály — szemben az előző büntető perrendtartások, büntető eljárásjogok és bűnvádi perrendtartások meghatározásával — újból fogalmazta meg a gyanúsított és terhelt jogállását, és ezzel a megfogalmazásával az évszázados, és a gyakorlatban eredményesen bevált definíciók vonatkozásában a mai napig sem megoldott bonyodalmakat idézett elő. Ha egy alkotás, ha egy jogszabály maradandóságát és időállását vizsgálat tárgyává tesszük, ezen vizsgálódásunk értékmérője csupán olyan elvi állásfoglalás lehet, hogy a kérdéses alkotás, jelen esetben jogszabály keletkezésétől, illetve életbelépésétől kezdve szorult-e kiegészítésre, átdolgozásra, helyesbítésre, és általában a kérdéses alkotás — a mi vonatkozásunkban jogszabály — hagy-e kívánnivalót maga után. Amikor a terhelt, illetve gyanúsított jogállását a magyar büntető eljárásjogban tüzetesen vizsgálat tárgyává tesszük, elengedhetetlenül szükséges annak a ténynek a rögzítése, hogy az új eljárásjog nemcsak a terhelt vonatkozásában vetett fel problémákat, hanem a jogszabály sok egyéb vonatkozásában is. Ezen tanulmány célja az, hogy az új eljárási jogszabálynak a terhelte vonatkozó megállapításait vizsgálja, elemezze, és a probléma jelenlegi bonyolult helyzetéből megkísérelje megtalálni a megoldáshoz vezető utat.

Az előbbieken már utaltunk arra, hogy egy jogszabály maradandóságának értékmérőjeül elsősorban azt kell vizsgálnunk, hogy a kérdéses jogszabály szorult-e kiegészítésre, korrigálásra, hézagpótló rendelkezésekre, utólagos magyarázatokra stb., vagy pedig nem.

Az 1962. évi 8. tvr. vonatkozásában az előbbieken felvetett kérdésre olyan értelemben tudjuk a választ megadni, hogy az említett jogszabály életbe lépte után nyomban kiegészítésre, és magyarázatra szorul. Erre utalnak részint a Belügyminisztérium különböző kiadványai — amelyek elsősorban és főként a rendőri tevékenység zavartalanságának érdekében — igyekeztek magyarázni a jogszabálynak a terhelt jogállásával kapcsolatos rendelkezéseit. Ide tartoznak azok a különböző cikkek és tanulmányok, amelyek a Belügyi Szemleben és jogtudományi folyóiratokban jelentek meg; legelsősorban és mindegyelőtt mégis a 7/1963. Legf. Ügy. Utasítás különböző rendelkezéseire kell utalnunk. Ezek a rendelkezések zömmel a terhelt és gyanúsított jogállásával foglalkoznak, és igyekeznek magyarázni a jogszabály ezen meghatározásaiból eredő és sokszor egymásnak ellentmondó rendelkezéseket. Ha pedig — mint azóta is folyamatosan — a büntető eljárás jogirodalma állandóan napirendén tartja a problémát, és megoldásra jutni a mai napig sem sikerült, úgy ezt a tényt annak bizonyítékaul tekinthetjük, hogy a terhelt problémájának jelenlegi rendezetlensége büntető eljárásjogunkban megoldásra vár, egy olyan megoldásra, amely a jogi és elvi káoszról meg tudja találni a kifelé vezető utat, a probléma megoldásának a módját.

A hagyományos büntető eljárásjogok terhelt fogalmát a következőkben határozzák meg:

„Terhelt az, aki ellen a büntető eljárás folyik.” Ezen eljárásjogoknak jogszabályi rendelkezése a továbbiakban megkülönböztető fogalmakat is megemlít; így a jogszabályi meghatározás szerint, a terhelt közös elnevezés; a terheltet a nyomozás szakaszában lehet gyanúsítottnak is nevezni, a vádirat benyújtása után vádlottnak, a jogerős ítélet meghozatala után pedig elítéltnak. Ez a hármas megkülönböztetés azonban nem változtat azon a tényen, hogy az említett három státusban szereplő és büntető eljárás alá vont személy azonos a terhelttel.

A Be. 35. § (1) bekezdésében foglalt, előbb említett definícióval szemben a Be. 108. §-a „A gyanúsítottal szembeni eljárás szabályai a terheltté nyilvánítás előtt” címmel új rendelkezést vezet be a büntett elkövetésével gyanúsítható személlyel kapcsolatban, a Be. 114. § (1) bekezdése pedig olyan személyről rendelkezik, aki „alaposan gyanúsítható a büntett elkövetésével.”

A Be. 108. és 114. §-ainak a rendelkezései azok a jogszabályi meghatározások, amelyek végeredményben a terhelt jogállásának problematikáját nemcsak felvetették, hanem a mai napig lényegében megoldatlanná is tették.

A Be.-nek előbb említett rendelkezései ellentmondanak a jogszabály több más megfogalmazásának, és végső sorban saját magukkal is ellentétben állnak.

Az előbb említett törvényhelyek a következő kérdéseket vetik fel:

1. Létezik-e egyszerű gyanú és létezik-e alapos gyanú;
2. Ha létezik egyszerű gyanú és létezik alapos gyanú, milyen gyakorlati és milyen tudományos alapon tudjuk e kérdést tisztázni;
3. Miképpen alakul a terhelttel és gyanúsítottal szemben, esetleg alkalmazásra kerülő szabadság-elvonás időtartama és mértéke; végül
4. Hogyan érvényesül a védelem szerepe a gyanúsítottal és a gyanúsítottból terheltté nyilvánított személlyel kapcsolatban.

Ha megkíséreljük azt, hogy megválaszoljuk az előbb felvetett kérdéseket, sorrendiségben a jogszabály 3. § (1) bekezdésében foglalt azon alapvető rendelkezésből kell kiindulnunk, hogy:

„Büntető eljárást törvény alapján és csak az ellen lehet indítani, aki büntett elkövetésével alaposan gyanúsítható.”¹

Ezen jogszabályi rendelkezés idézése után nyomban rá kell mutatnunk arra, hogy a Be. 108. és 114. §§-ai között nincs meg az összhang, ellenben az Alkotmányban foglalt és legelső sorban az emberi szabadságjogokat érintő, a törvényességnek nem mindenben megfelelő rendelkezések érvényesülnek a Be. 108. §-ában.

Folytatva az előző gondolatot:

103. § (1) bek. „Nyomozásnak csak büntett alapos gyanúja esetében... van helye.”²

Büntető eljárásjogunk tehát kifejezetten megköveteli az alapos gyanút, illetve annak fennforgását. Eljárásjogunk minden egyéb olyan rendelkezését ennél fogva, mely nem az előbbieken idézett törvényhelyek szellemében ír elő intézkedéseket, olyannak kell tekintenünk, mely ellentétben áll a 3. § (1) és a 103. § (1) bekezdésben foglalt rendelkezésekkel, tehát nem mindenben felel meg a törvényesség követelményeinek.

¹ A büntető eljárás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1962. 14. oldal.

² Uo. 64. oldal.

A 108. §-nak tehát az a rendelkezése, mely szerint „A nyomozó hatóság a büntett elkövetésével gyanúsítható személyt a terheltté nyilvánítás előtt megidézheti, ... őrizetbe veheti, stb.”,³ nézetünk szerint megalapozatlan.

Kellett, hogy a jogszabályalkotó is érezze: a legutóbb idézett törvényhely nem áll szilárd elvi talapzaton; ezért nem büntett elkövetéséről gyanúsítható személyről, csak gyanúsított személyről rendelkezik; még kevésbé tesz említést az alapos gyanúról.

Bizonytalan állásfoglalását kiegészíti azzal a helytelen rendelkezéssel is, hogy a „gyanúsítható” személlyel szemben a terheltté nyilvánítás előtt tesz lehetővé egyes, a személyes szabadságot súlyosan korlátozó kényszerítő intézkedéseket.

Nézetünk szerint a 108. § rendelkezése a törvényesség követelményei tekintetében többszörösen helytelenítendő.

1. Alapos gyanú fennforgása nélkül tesz lehetővé — az alapelvek kifejezett rendelkezései ellenére — nemcsak büntető eljárást, hanem kényszerítő intézkedéseket is;

2. Hiányzik azonban még az egyszerű (?) gyanú is; hiszen nem is gyanúsított, hanem gyanúsítható személyről rendelkezik.

3. Előbbi megállapításból logikusan következik az a további megállapítás, hogy a jogalkotónak nemcsak alapos gyanúra, de még „egyszerű” gyanúra sem volt szüksége; a 108. §-ban foglalt rendelkezésből következtetve a jogalkotó a feltételezett gyanúból indul ki, melyre félreérthetetlen bizonyíték a „gyanúsítható” kifejezés.

Büntető eljárásjogunk csak egyféle gyanút ismer; az alapos gyanút.

Minden egyéb olyan rendelkezés, mely állampolgárokkal szemben büntető eljárás lefolytatásához, sőt — azon belül — kényszerítő eszközök igénybevételehez nyúl, csupán „feltételezett” gyanú alapján — a szocialista törvényességnek súlyos sérelmét jelenti.

Összefoglalva: a 108. § sem alapos, sem „egyszerű” gyanút nem követel meg, viszont kiindulópontja a „feltételezett” gyanú. Büntető eljárásjogunk nem ismeri a „feltételezett” gyanút. Minden olyan eljárás tehát, mely feltételezett gyanúsításból indul ki ab ovo törvényellenes, és kiindulópontjává válhat az Alkotmányban rögzített szabadságjogok súlyos megsértésének.

A következőkben elemezzük a 114. § (1) bekezdésének első mondatát: „Ha a nyomozás során feltárt adatok alapján meghatározott személy alaposan gyanúsítható a büntett elkövetésével, a nyomozóhatóság ennek a személynek terheltté nyilvánításáról határozatot hoz.”⁴

Ha helytálló az előbbi törvényi megállapítás, úgy igaznak kell elfogadnunk az ellenkezőjét is: ha a nyomozás során nem igazolódott be az alapos gyanú, a nyomozás megszüntetéséről kell határozatot hozni; ilyen esetben természetesen nem lehet szó terheltté nyilvánításról.

Kisérreljük meg összefüggésbe hozni a 108. és 114. §§-ok rendelkezéseit.

A 108. § nemcsak önmagában, törvényi megfogalmazásában helytelenítendő, de helytelenítendő azért is, mert a Be. 3. § (1) bek. és 103. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezéseken túlmenőleg szemben áll a 114. § (1) bekezdésben előírt — és a törvényességnek megfelelő — azon követelménnyel is, hogy csak a büntett elkövetésével alaposan gyanúsítható személy-

³ Uo. 66. oldal.

⁴ Uo. 68. oldal.

lyel szemben írja elő a terheltté nyilvánítást. Nézetünk szerint a 114. §-ban is megfogalmazott „gyanúsítható” kifejezést itt már törvényellenesnek nem lehet tekinteni, hiszen a jogszabályalkotó e helyütt expressis verbis hangsúlyozza az „alapos” kifejezést; az „alapos” kifejezés használata pedig kizárja a gyanú feltételezettségét.

De a különböző törvényhelyek összehasonlítása még egyszer felveti a kérdést; ha a 3. § (1) bekezdése, ha a 103. § (1) bekezdés, végül ha a 114. § (1) bekezdés kifejezetten megköveteli a büntető eljárás megindításához az alapos gyanút, van-e szükség és ha igen, miért, a törvényesség szempontjából kifogásolt 108. § fenntartására? Indokolhatja-e bármilyen szempont e törvényhely további hatálybantartását? Nézetünk szerint erre szükség nincs, s a személyes szabadság korlátozása — ha már elengedhetetlenül szükséges (halaszthatatlan nyomozati cselekmények) — megoldható a Be. egyéb intézkedéseinek keretében is.

Mielőtt végleges választ adnánk a törvényességet érintő rendelkezéssel kapcsolatos kérdésre, egy másik anakronizmusra kell felhívni a figyelmet:

A Be. 35. § (1) bekezdés: „Az, akivel szemben a büntető eljárást folytatják: terhelt, mégpedig mind a nyomozás során (gyanúsított, mind a vádirat benyújtását követően (vádlott), úgyszintén a jogerős büntető ítélet meghozatala után (elítélt)”.⁵

Ezek szerint

Terhelt:

1. Gyanúsított (nyomozás szakaszában).
2. Vádlott (vádirat benyújtása után).
3. Elítélt (jogerős büntető ítélet meghozatala után).

A 108. § újabb terheltet iktatott be a bevált trichotomikus felosztásba:

1. Gyanúsított.
2. Terheltté nyilvánított gyanúsított.
3. Vádlott.
4. Elítélt.

A 108. §-sal kapcsolatban tehát újabb kérdés is felmerül: szükséges-e a Be. 35. § (1) bekezdésének újbóli megfogalmazása? A 108. § rendelkezései ugyanis azt a látszatot keltik, hogy itt a 35. § újbóli megfogalmazására lehet szükség, mert a terheltté nyilvánított gyanúsított az alapvető megfogalmazásban nem szerepel.

Ismét utalnunk kell arra, hogy a 108. § „csak” gyanúról tesz említést; a 114. § viszont alapos gyanút ír elő. Szükséges ezen utalás azért is, mert a kérdés végleges tisztázása szempontjából mellőzhetetlen a gyanúsítás problematikájának eldöntése.

Ha pedig a 108. § alapján teendő intézkedések alapos gyanú hiányában kerülhetnek alkalmazásra, nyilvánvaló, hogy e rendelkezés ellentétben áll a 3. § (1) bekezdés és a 103. § (1) bekezdésben meghatározott azon követelménnyel, hogy a büntető eljárás megindításához, illetve a nyomozás elrendeléséhez elengedhetetlen az alapos gyanú.

⁵ Uo. 28. oldal.

II.

A terhelt eljárásjogi helyzetével foglalkozó magyar irodalom és annak bírálata

Az új eljárási jogszabály megjelenését követően, nyomban megindult a vita a Be. új rendelkezéséről. A témával foglalkozó közlemények természetesen a jogszabály új rendezése által elsősorban érintett nyomozóhatóságok kommentárjait, észrevételeit, értékelését tartalmazták.

A jogszabálynak a Magyar Közlöny 1962. május 13-i számában történt közzétételét nyomban követően, a Rendőrségi Szemle ugyanezen szám külön mellékletében foglalkozik a büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. sz. tvr. néhány kérdésével. A közlemény szerzője dr. Vámos Miklós, igazságügyminisztériumi főelőadó, mint bevezető soraiban írja: „csupán arra szorítkozik, hogy az új szabályozások közül egyesekhez fűzzön magyarázatot. Kizárólag azokról az új rendelkezésekről szól, amelyek a rendőrség, mint nyomozó hatóság hatáskörét érintik.”⁶ Álláspontja szerint a hatályát veszített Bp. „merev szabályozása az elkövető szempontjából nem volt kedvező, a nyomozás gyors lefolytatását is gátolta.”⁷

Figyelemre méltó a B. M. Országos Rendőrfőkapitányságának a Tájékoztatója is a kérdés vonatkozásában. E „Tájékoztató” szerint a 108. § rendelkezése a szocialista törvényesség sérelme nélkül jelentős könnyítés a nyomozó hatóság munkájában, és ugyancsak osztja azt az álláspontot, hogy a Bp.-ben a terheltté nyilvánítás szabályai igen merevek voltak. A továbbiakban kétségtelennek tartja a terheltté nyilvánításoknak az eddiginél jobb jogi megalapozottságát az új jogszabályi rendezés folytán.

A következőkben a „Tájékoztató” természetesnek tartja még a gyanúsítottkénti kihallgatáshoz is a büntett elkövetésének gyanúját, arra viszont — felfogása szerint — nincs szükség, hogy a nyomozás során már feltárt adatok alapján meghatározott személlyel szemben a gyanú alapos legyen.

A gyakorlatra, a jövőre bízva annak a kérdésnek az eldöntését, hogy a gyanúba került személyeket mikor kell gyanúsítottként és mikor terheltként kihallgatni. Nyilvánvalóan a nyomozati munka megkönnyítése végett azon nézetének ad kifejezést, hogy „a felesleges munka elkerülése érdekében alapos gyanú esetén a gyanúsítottkénti kihallgatást el kell hagyni.”⁸

A „Tájékoztató” — befejezésül e téma vonatkozásában megállapítja, hogy „az állampolgárok érdekeit szolgáló biztonsági, garanciális intézkedések a gyanúsítottkénti kihallgatásokkal kapcsolatban is fennállnak.”⁹ Utal itt a Be. 109. § (1) bekezdésére.

A következőkben a Rendőrségi Szemle 1962. július 7-i számában dr. Bodor Géza r. őrnagy tollából megjelent „A gyanúsítottal szembeni eljárás szabályai a terheltté nyilvánítás előtt” c. cikkével kívánunk foglalkozni.

E rövid tanulmány szerzője — természetszerűleg — osztja az előzőekben már vázolt két rendőri állásfoglalás azon megállapítását, hogy az előző jogszabály előírása „merev” volt, és az új jogszabályi rendelkezés mulhatatlanul szükségessé vált a büntettek gyorsabb felderítése érdekében. Nézete szerint

⁶ Rendőrségi Szemle, 1962. májusi szám melléklete, 3. oldal.

⁷ Uo. 6. oldal.

⁸ B. M. Országos Rendőrfőkapitányság „Tájékoztatója”, az 1962. 8. tvr.-ről, 20. o.

⁹ Uo. 20. oldal.

az új szabályozás mintegy választóvonalat képez a bűncselekmény ténye és az elkövető személye vonatkozásában, a nyomozati cselekmények között.

A Be. 103. § (1) bekezdésére utalással azon figyelemre méltó megállapításra jut, hogy „míg a terheltté nyilvánítás előfeltétele az alapos gyanú esetén elrendelt nyomozás, és a nyomozás során meghatározott személy ellen büntett elkövetésének alapos gyanúja, addig a gyanúsítottkénti kihallgatás előfeltétele egyrészt ugyancsak a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja miatt elrendelt nyomozás, másrészt a bűncselekmény elkövetésével való gyanúsíthatás.”¹⁰

E szerző nézete szerint a gyanúsítottkénti megidőzésnek és kihallgatásnak a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja szükséges, de nem elegendő előfeltétele. További előfeltétel: „az illető személy” gyanúsíthatása.¹¹

A továbbiak során azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy kikkel szemben elegendő a gyanúsítottkénti kihallgatás, és kikkel szemben szükséges a terheltkénti kihallgatás. Ide vonatkozó fejtegetésének lényege, hogy a büntett elkövetésén tettenért személyekkel, valamint azokkal szemben tartja mellőzhetőnek a gyanúsítottkénti kihallgatást, akikre nézve olyan tanúvallomások állnak rendelkezésre, amelyek „bűncselekmény elkövetése alapos gyanújának terhelő bizonyítékaul szolgálnak”.¹²

Az ilyen elkövetőkkel szemben — álláspontja szerint — a Be. 108. §-a mellőzésével, nyomban alkalmazható a 114. §. Ezzel szemben a 108. § szerinti eljárásra akkor kerülhet sor a legtöbb esetben, ha ismeretlen tettes által elkövetett bűncselekmény nyomozása válik szükségessé.

A következőkben a szerző a gyanúsított és terhelti helyzet jogi következményekkel foglalkozik, és különbséget tesz azonos és különböző következmények között. Ily következményként az előbbi vonatkozásában példaképp említi — többek között —, hogy mind a gyanúsítottat, mind terheltet megilleti a védelem joga, valamint mindkét elnevezésű eljárás alá vont személy panaszt tehet a vele szemben alkalmazott kényszerítő intézkedések ellen. Különbségként utal a szabadságkorlátozás időtartamára, amely gyanúsítottal szemben maximálisan 72 óra lehet. Nem mondja ugyan, de nyilvánvalóan — hallgatólagosan — arra kíván utalni, hogy a gyanúsított maximális 72 órájával szemben előzetes letartóztatás csak terheltté nyilvánított személlyel szemben rendelhető el. Semmiképpen nem hagyható figyelmen kívül szerző azon megállapítása, mely szerint: „Amíg a terhelttel szemben, amennyiben megállapítást nyer a nyomozás során, hogy a bűncselekményt nem követte el illetve vele szemben megfelelő bizonyítékot beszerezni nem sikerül, a nyomozást határozattal meg kell szüntetni, addig a gyanúsítottal szemben ilyen kötelezettségek a nyomozóhatóságokat nem terhelik.”¹³

Ehhez kapcsolódik a cikkíró azon megállapítása, hogy a gyanúsítottal szemben nem kerülhet sor a nyomozás megszüntetésére, „hiszen személye ellen nem is indult büntető eljárás”. (?)¹⁴

Szükségesnek tartja viszont szerző gyanúsítottat „néhány rövid sorban” arról értesíteni, hogy „az ismeretlen tettes ellen irányult eljárás vele szem-

¹⁰ Rendőrségi Szemle, 1962. 7. szám, 643. oldal.

¹¹ Uo. 643. oldal.

¹² Uo. 644. oldal.

¹³ Uo. 646. oldal.

¹⁴ Uo. 646. oldal.

ben — hátrányos jogkövetkezmények nélkül — befejeződött.”¹⁵ Ezen értesítés — szerző nézete szerint — azért szükséges, nehogy a törvényesség és az állampolgári jogok sérelmet szenvedjenek.

Nem hallgatja el a szerző azon ellentétes véleményeket sem, melyek szerint épp úgy határozattal kell megszüntetni a nyomozást a gyanúsított, mint a terhelt vonatkozásában, de megjegyzi, hogy az ilyen vélemény nem tesz különbséget gyanúsított és terhelt között.

Tanulmánya befejezéseképp szerző hangsúlyozza (Bodor Géza felfogása!), hogy nem lehet szó állampolgárokkal szembeni megalapozatlan eljárásról; nem fordulhat elő az, hogy gyanú ok nélkül bárkit is gyanúsítottként hallgasanak ki, még kevésbé lehet szó kényszerítő intézkedések alkalmazásáról.

Figyelmeztet végül arra, hogy: „Minden olyan gyakorlat, mely ezeket a szempontokat nem veszi figyelembe, sérti a szocialista törvényességet...”¹⁶

Fentebb ismertetett rövid tanulmány megjelenése után alig egy évre a Legfőbb Ügyészség nyomozás felügyeleti fősztályának tudományos ülésén került sor a gyanúsított jogintézmény megvitatására. Nem tagadható semmiféleképpen sem azon nézetünk, hogy a tudományos ülés megtartását nyilvánvalóan az tette szükségessé, hogy a Be. 108. §-ának bevezetése bonyolulttá tette, és nézetünk szerint megnehezítette a nyomozati munkát. Ezen vita anyagát a Belügyi Szemle 1963. július 7-i száma tartalmazza. Nem érdektelen, hogy a tudományos ülésen előadott és megvitatott kérdés-komplexummal behatóbban foglalkozunk. Dr. Szilágyi József osztályvezető ügyész, beszámolójában, különböző szempontokból kiindulva mutatja be a gyanúsítottal szembeni eljárást, a terhelt nyilvánítás előtt. Nézete szerint eljárási jogunk a nyomozás szakaszában az elkövetőnek két fajtáját különbözteti meg: a gyanúsítottat és terheltet. E felfogását azon megállapításával támasztja alá, hogy az elkövető minden esetben terhelt, de a gyanú egyszerűsége, vagy alapossága a minőségi elhatároló; ha ugyanis a gyanú egyszerű, úgy gyanúsítottról; ha alapos, terheltről van szó.

Okfejtésének alapja az az álláspont, mely szerint: „A bűnügyi nyomozás megindításának nem előfeltétele, hogy a bűntett elkövetője ismert legyen. Ugyanis a nyomozás elrendelése bűntett miatt történik, és személy csak akkor kerül a nyomozásba, amikor vagy gyanú, vagy alapos gyanú van arra, hogy ki követte el a bűntettet, amiért a nyomozás elrendelése történt.”¹⁷

A gyanúsított eljárás szabályait magyarázva, az őrizetbe vétel indokaiul a Be. 120. § (1) bek. előfeltételeit sorolja fel, azokat a jogszabályi előírásokat, melyekhez a tvr. az előzetes letartóztatás elrendelését köti. Álláspontját a 109. § (1) bekezdésben, illetve az idevonatkozó miniszteri indokolásban foglaltakkal kívánja alátámasztani.

Dr. Mados Imre r. alezredes korreferátumában helyesli a kérdés megtárgyalását, mert az új jogintézmény. Figyelemre méltó megállapítását szó szerint idézzük: „Bevezetése óta (ti. az új jogintézmény bevezetése óta. Sz.) eltelt idő alatt sem tisztázódott minden ezzel kapcsolatos probléma, a gyakorlati végrehajtásban ma is sok bizonytalanság érezhető.”¹⁸

Korreferens osztja a beszámolóban foglalt azon álláspontot, mely szerint gyanúsítottról egyszerű, terheltről alapos gyanú esetében van szó. Vitatja

¹⁵ Uo. 647. oldal.

¹⁶ Uo. 648. oldal.

¹⁷ Belügyi Szemle, 1963. 7. szám, 45. oldal.

¹⁸ Uo. 51. oldal.

azonban a beszámoló azon nézetét, hogy az őrizetbevétel indokai általában azonosak az előzetes letartóztatásával; megítélése szerint őrizetbevételnél az előzetes letartóztatás előfeltételei közül csak két előfeltétel jöhet számításba. Nézete szerint a Be. 108. §-ában megjelölt gyanúsított nem azonos a jogszabály 35. § és 103. § (2) bekezdésében szereplő gyanúsítottal.

A másik korreferens, dr. Posgay István csop. vezető ügyész vitatja a gyanúsított és terheltté nyilvánított gyanúsított oly szemszögből történő elhatárolását, mely differenciálás alapja a bizonyítékok súlya és száma v.o.n.a. Nézete szerint ugyanis, ha elegendő bizonyíték az elkövető személyére, úgy a hatóság nyomban terheltté nyilvánító határozatot hoz. Az ő felfogása szerint sém azonos a Be. 108. §-ában és 103. § (2) bekezdésben megjelölt gyanúsított jogállása. További érdemleges állásfoglalása: egyrészt szembe száll az olyan nézetekkel, melyek szerint a gyanúsítás lényegét a gyanúba vett és kihallgatott személy ne ismerhesse meg, másrészt hangot ad azon meggyőződésének, hogy amennyiben nem nyer bizonyítást a büntettnék a gyanúba vett személy által történt elkövetése, úgy a nyomozást a Be. 8. §-a figyelembevételével a Be. 160. §-a alapján meg kell szüntetni, még akkor is, ha utóbbi törvényhely nem ismeri a gyanúsítottal szembeni nyomozás megszüntetését. Korreferens szerint ez a helyes eljárás, nem pedig a határozat hozatala terhelt értesítéséről, mely utóbbinak lényege az, hogy a gyanú nem igazolódott be. A nem lényeges két újabb hozzászólás után dr. Szilágyi József oszt. vezető ügyész a tudományos ülést azzal a megállapítással zárja le, hogy véleménye szerint az elhatárolás alapja változatlanul a bizonyítékok száma és minősége. Ugyanakkor megállapítja, hogy az alapos gyanú fogalma ezidáig még tisztázva nincs, másrészt leszögezi, hogy az egyszerű gyanú megállapításához kevesebb adat elegendő. (?)

A terhelt eljárási helyzetével foglalkozó szakirodalom bemutatása után vizsgáljuk meg végül a legilletékesebbnek, a Legfőbb Ügyésznek idevonatkozó állásfoglalását. A 7/1963. Legf. Ü. sz. Utasítás 29. (2) bekezdése szerint a gyanúsítottal, a gyanúsítás lényege csak akkor közlendő, ha az nem veszélyezteti a nyomozás érdekét, viszont tudomására kell hozni, hogy kihallgatása milyen büntett nyomozásával kapcsolatban vált szükségessé.

A szocialista törvényesség szempontjából mellőzhetetlen az Utasítás 29. (4) bekezdésének szövege: „ha a nyomozó hatóság a Be. 108. §-a alapján olyan személyeket hallgatott ki gyanúsítottként, akiknek terheltté nyilvánításáról később nem határozott, legkésőbb a nyomozás megszüntetésekor, vagy a nyomozás iratainak az ügyészhez való megküldésekor (Be. 165. § (1) bek.) valamennyi gyanúsítottal szemben határozatot kell hoznia, amelyet a gyanúsítottakkal kézbesítés útján kell közölni. A határozatnak azt kell tartalmaznia, hogy a gyanúsítottal szemben az eljárás során felmerült gyanú nem bizonyult alaposnak, és ezért vele szemben a nyomozás továbbfolytatására nem került sor. A gyanúsítottaknak szóló határozatot zárt borítékban kell kézbesíteni.”¹⁹

A szakirodalom számbavétele után vizsgáljuk meg azokat a nézeteket is, melyek tudományos szempontból tesznek kísérletet a kérdés rendezésére. A „Terheltté nem nyilvánított terhelt” címen írt cikkében (Magyar Jog, 1964. 1. sz.) dr. Erdész László veti fel a gyanúsított és a terheltté nyilvánított gyanúsított, vagy ahogyan más helyütt írja, a terheltté nyilvánított terhelt prob-

¹⁹ A Legfőbb Ügyész 7/1963. Legf. Ü. sz. utasítása büntető ügyek nyomozásáról és a nyomozás törvényességének ügyészi felügyeletéről. A Legfőbb Ügyészség kiadványa. 18. oldal.

lémáját. Semmiképpen sem hagyható figyelmen kívül a következő megállapítása: „A Bp hatályossága idején a terhelt fogalmával kapcsolatban sem a gyakorlatban, sem az elméletben — tudomása szerint — nem merült fel probléma.”²⁰

A továbbiakban kérdésesnek tartja, hogy a terheltté nyilvánítás előtt tekinthető gyanúsított-e terheltnek, azaz olyan személynek, akivel szemben büntető eljárás folyik.

A kérdésben álláspontja a következő: ha a gyanúsítottat terheltnek tekintjük, úgy vele szemben folyik az eljárás; ha a gyanúsítottat nem tekintjük terheltnek, úgy a Be. 108. §-ában meghatározott gyanúsított vonatkozásában nincs büntető eljárás.

Mindenképpen figyelemre méltó azon állásfoglalása, amelyben a Be. 3. §-ában a személyes szabadság biztosításáról rögzített azon alapelvet hangsúlyozza, hogy büntető eljárást törvény alapján és csak az ellen lehet indítani, aki büntett elkövetésével alaposan gyanúsítható. Megállapítja: „...nem lehet figyelmen kívül hagyni az alapelveket, és nem lehet helyesnek tekinteni az olyan értelmezést, amely az egyik alapelvvel összeegyeztethetetlen.”²¹

A következőkben a szerző a gyanú megalapozottságának kérdésével kapcsolatban azon nézetének ad kifejezést, hogy helyesebb a büntető eljárás megindítása alapos gyanú esetében, mint egyszerű gyanú alapján. Álláspontja szerint a 108. §. szövegezésében oly értelmű kitételnek is kellene szerepelnie, mely szerint a gyanúsítottal szemben előzetes letartóztatás nem rendelhető el. Bizonytalan az állásfoglalása abban a tekintetben, hogy a 108. §-ban megjelölt gyanúsítottal szemben megindult eljárás büntető eljárásnak tekinthető-e. Ehelyütt arra hivatkozik: nem bizonyos, hogy a lefoglalást, személymotosztást, házkutatást szenvedő egyének egyúttal terheltnek is.

Utal szerző a hatályos szovjet jog idevonatkozó meghatározására is. Fejtegetései célját három pontban foglalja össze, a következőkben. Álláspontja szerint: a Be. 108. §-ának meghatározása szerinti gyanúsított nem terhelt, ellene büntető eljárás nincs; a terheltté nem nyilvánított terhelt téves jogszabály értelmezésen alapuló fogalom; végül megállapítja, hogy a Be. 35. és 108. §-ában hivatkozott gyanúsított különböző fogalmakat jelöl.

Bócz Endre „Az alapos gyanú a büntető eljárásban” címmel írt tanulmánya (Jogtudományi Közlöny 1962. 11. szám) nem annyira a 108. és 114. §§-okkal kapcsolatban felmerült problémákkal foglalkozik, mint inkább a gyanú kérdésével. Meghatározása szerint: „Bűncselekmény gyanúja a nyomozhatóságnak azon feltételezése, hogy a tudomására jutott és az általa megvizsgált tények bűncselekménnyel függenek össze.”²² Majd nyomban hozzáteszi: „Nyomozást elrendelni azonban csak akkor lehet, ha ez a gyanú alapos.”²³

Szerző utal a Be. 101. § (1) bekezdésében előírt eljárásra is (e törvényhely a feljelentés kiegészítésével kapcsolatban rendelkezik), azzal a megjegyzéssel, hogy „az alapos gyanúhoz szükséges ismeretek minimumának, másfelől pedig a gyanú fogalmának meghatározása folytán”²⁴ az a kérdés is tisztázható, hogy az említett eljárásra mikor kerülhet sor. Nézete szerint ilyen eljárásra sor kerülhet mindkét esetben; akár történt büntett, akár nem. Em-

²⁰ Magyar Jog, 1964. 1. sz. 16. oldal.

²¹ Uo. 17. oldal.

²² Jogtudományi Közlöny, 1962. 11. szám, 578. oldal.

²³ Uo. 578. oldal.

²⁴ Uo. 579. oldal.

litést érdemel azon nézete is, mely szerint a Bp. hatálybanléte idején a nyomozó szervek „liberalizmust” engedtek meg maguknak, és elmosták a határvonalat az „egyszerű” gyanú és az „alapos” gyanú közt azzal, hogy az egyszerű gyanút is alaposnak minősítették.

Figyelemre méltó a felfogása szerinti kétféle gyanú elhatárolása: különbséget tesz a bűncselekmény gyanúja és a bűncselekmény elkövetőjére irányuló gyanú között, közös vonásként jelölve meg mindkét esetben a tiltott emberi magatartást,

A nyomozás megszüntetésének vonatkozásában a következő nézetet vallja: ha a 108. § szerinti gyanúsítottat a nyomozó hatóság nem nyilvánítja terheltté, úgy vele szemben a nyomozást a Be. 160. § (1) e) pontja alapján kell megszüntetni; ha viszont a nyomozó hatóság a gyanúsítottat terheltté nyilvánította, úgy vele szemben a nyomozás a 160. § (1) bekezdés b) pontja alapján szüntethető meg. További megállapításai tárgykörünk szempontjából irrevelánsak.

Előbbiekben idézett szerzőhöz hasonló témával foglalkozik Balog János; (Jogtudományi Közlöny, 1965. 10. sz.) témájának címe: „A gyanú meghatározása”.

Elméleti fejtegetései bevezetésében utal arra, hogy „érdeklődésre tarthat számot a gyanú, alapos gyanú és bizonyítottság meghatározása”. Továbbiakban Tamás György: A tudományos meghatározás c. műve oly megállapításaival foglalkozik, melyeket saját tanulmányával összefüggésben állónak lát. Szerző felépít egy logikai sorrendet, amelynek segítségével célját elérhetőnek reméli. A marxista klasszikusokra is történő hivatkozás után eljut „a büntető-eljárásjogi gyanú” témakörével való foglalkozáshoz. Már első sorában megállapítja: „a gyanú fogalma a büntető eljárási jogszabályainkban elő sem fordul.”²⁵

A szerző azon célja megvalósítása érdekében, hogy meghatározhassa a büntető eljárásjogi gyanú fogalmát, felhasználja a magyar nyelv értelmező szótárát, a Filozófiai Kislexikont, utal a szovjet egyetemi tankönyvre és a Büntető Eljárás Kézikönyvére is. Vizsgálódásai eredményeként a büntető eljárásjogi gyanút az alábbiakban fogalmazza meg: „A nyomozó hatóságnak még nem (kellően) ellenőrzött tényekre alapozott azon feltételezése, hogy a feljelentett (tudomására jutott) emberi magatartás megvalósíthatta valamely büntett törvényi tényállását, e feltételezés valószínűsítésére (igazolására), vagy megdöntésére azonban még további adatokra van szükség.”²⁶

Szerző a továbbiakban bírálja Bócz Endre azon meghatározását, mely szerint a hatóság tudomására jutott és a hatóság által megvizsgált tények bűncselekménnyel függenek össze, hiszen a gyanú keletkezésekor még nem tett intézkedést a nyomozó hatóság a büntető eljárás megindítására.

Balog János a továbbiakban két alapos gyanút fogalmaz meg. Az egyik alapos gyanú — álláspontja szerint — a nyomozás elrendeléséhez, a másik alapos gyanú a terheltté nyilvánításhoz szükséges.

Az irodalom lényegének az előbbiekben történt bemutatása után vizsgáljuk meg azokat a kérdéseket, amelyek megválaszolását e tanulmány feladatának tartja, s egyúttal kíséreljük meg bírálat tárgyává tenni azokat a nézeteket, melyek álláspontunkkal nem egyeztethetők össze.

²⁵ Jogtudományi Közlöny, 1965. 10. szám, 498. oldal.

²⁶ Uo. 500. oldal.

1. Azon állítás, mely szerint a régi Bp. „mervé” volt, akadályozta a nyomozás gyors lefolytatását.

Abból a célból, hogy ezen állításra választ adhassunk, szükséges a régi Bp. idevonatkozó rendelkezésének és miniszteri indokolásának felelevenítése. A rég Bp.-nek a terheltté nyilvánításról rendelkező törvény-helye lényegében megegyezik a Be. 114. § (1) bekezdésében megfogalmazott törvényi előírással.

A miniszteri indokolás pedig kifejezetten megindokolja, hogy miért szükséges a terheltté nyilvánítás intézménye; a terheltkénti felelősségrevonás célját abban jelöli meg, hogy megszüntesse azt a törvényellenes állapotot, melynek során a gyanúsítottat büntető eljárás alá helyezett személyként kezeli a nyomozó hatóság, anélkül, hogy a bűncselekménynek a gyanúba vett személy által történő elkövetettsége elegendő adattal volna alátámasztható; a terheltté nyilvánítás intézménye, illetve a terheltként történő felelősségrevonás az előbbieken túlmenően azt a célt is szolgálja, hogy a büntett gyanúsítottját alaptalanul, állampolgári jogainak gyakorlásában ne korlátozzák. Ennek a hatályát vesztett Bp.-nek idevonatkozó miniszteri indokolása sem hagyható figyelmen kívül; e szerint a terheltként történő felelősségrevonás előtt gyanúsítottal szemben kényszerítő intézkedést nem szabad alkalmazni.

Ezzel szemben a jelenlegi szabályozás (Be. 108., 109. §§) megengedi azt is, hogy a nyomozó hatóság a gyanúsítottat ne csak megidézze, őt kihallgassa, hanem azt is, hogy őt őrizetbe vegye és ellene — többek között — elfogató parancsot bocsásson ki.

Álláspontunk: a Be. 108. §-ában bevezetett új intézmény a törvényesség követelményeinek nem felel meg. Nem felel meg elsősorban azért, mert elmentően áll alapvető rendelkezésekkel, többek között a Be. 3. § (1) bekezdésében megfogalmazott, a személyes szabadságot biztosító azon előírással, hogy büntető eljárást csak büntett alapos gyanúja esetén lehet megindítani.

Nem felel meg másodsorban azért sem az említett új intézmény a törvényesség követelményeinek, mert az alapos gyanú hiányán túlmenően a terheltté nyilvánítás előtt tesz lehetővé súlyos kényszerítő intézkedéseket. Ha a nyomozó hatóság nem képes gyanúsított ellen annyi terhelő adatot produkálni, hogy őt terheltté lehessen nyilvánítani, úgy a nyomozó hatóság munkáján szükséges javítani, nem pedig állampolgárokat zaklatni kihallgatásokkal, esetleg őrizetbevétellel, figyelembe véve, hogy az ily módon zaklatott állampolgárokkal szemben nem is létezik alapos gyanú. A hatályát vesztett Bp. miniszteri indokolása egymagában véve is a fentebb elmondottak alátámasztására elegendő. E kérdés összegezésül: ha egyes szerzők szerint a régi szabályozás „mervé” volt, a mi álláspontunk szerint viszont törvényes volt, és nem eredményezett jogilag megalapozatlan szabadságkorlátozást, amelyet a Be. 108. § és 109. §-a szerinti rendezés lehetővé tesz.

2. A gyanú elhatárolása elkövető és büntett figyelembevételével.

Mint az előbbieken láttuk, egyes szerzők különbséget tesznek egyszerű gyanú és alapos gyanú között; mások gyanú és gyanú közötti differenciálást a bizonyítékok mennyiségétől és súlyától teszik függővé. Ezen tanulmányunkban bemutatunk olyan nézetet is, mely szerint létezik gyanú az elkövető személyére és egy másik gyanú a büntett elkövetettségére. Sőt: találkozzunk olyan szemlélettel is, mely kétféle alapos gyanú között tesz különbséget; az egyik alapos gyanú a nyomozás elrendeléséhez, a másik a terheltté nyilvánításhoz szükséges.

Álláspontunk: szerintünk csak olyan gyanú jöhet figyelembe, mely törvényen alapszik. Ilyen pedig egy van, az alapos gyanú. Ilyen gyanút két helyen fogalmaz meg a jogszabály: a Be. 3. § (1) bek. és 103. § (1) bekezdésében, mint előfeltételét a büntető eljárás megindításának, illetve a nyomozás elrendelésének.

Nem tudjuk magunkévá tenni az olyan nézetet, mely a gyanú vonatkozásában kettős: egyrészt elkövető, másrészt büntett vonatkozásában. A két fogalom egy és ugyanaz: oszthatatlan. Büntett és elkövetője egymástól elválaszthatatlan. Egyik a másik nélkül nem létezhet. Elképzelhető, hogy feltevések állnak rendelkezésre az elkövető személyét illetően, de még az elkövető személyére vonatkozó feltevés is alátámasztja, nem pedig cáfolja álláspontunkat; hiszen az elkövető feltételezett személy az általa elkövetett büntett alapos gyanújával áll összefüggésben. Ezen túlmenően: a törvény büntett alapos gyanúját követeli meg és nem elkövetőét.

Ezért téved Balog János idézett tanulmányában, amikor kétféle alapos gyanúról tesz említést. Az alapos gyanú csak egyféle lehet; ennek elegendőnek kell bizonyulni a nyomozás elrendeléséhez éppúgy, mint a terheltté nyilvánításhoz.

3. Az a megállapítás, mely szerint eljárásjogunk a nyomozati szakaszban az elkövető két fajtáját ismeri: a gyanúsítottat és a terheltet. Ezt a nézetet Szilágyi József teszi magáévá.

Álláspontunk: a Be. 35. §-a világosan megállapítja: az eljárás alá vont személy gyűjtőneve az egész eljárás során: terhelt. E terheltet a nyomozati szakaszban nevezhetjük gyanúsítottnak is. A Be. 108. §-ának közbeiktatásával sem módosult a helyzet; legfeljebb beszélhetünk terheltté nem nyilvánított gyanúsítottokról, és beszélhetünk terheltté nyilvánított gyanúsítottokról.

A nyomozati szakaszban tehát nincs külön gyanúsított és nincs külön terhelt, hanem csak gyanúsított, a 108. és a 114. §§-ok alkalmazásától függően.

4. Azon megállapítás, mely szerint a 108. § szerinti gyanúsítottal szemben helye van előzetes letartóztatásnak.

E nézet ugyancsak Szilágyi József megállapítása, aki felsorolja a Be. 120. § (1) bekezdés a, b, c, d, e) pontjait. Mados Imre szerint viszont csak az idézett törvényhely b) és c) pontja alapján lehet helye előzetes letartóztatásnak.

Álláspontunk: A törvényesség szempontjából egyik nézettel sem tudunk egyetérteni. Ezen állításunk alátámasztására folyamodjunk magához a jogszabályhoz. A Be. 108. § (1) bekezdés: „A nyomozóhatóság a büntett elkövetésével gyanúsítható személyt... kihallgathatja...”, őrizetbe veheti, illetve vele szemben lakhelyelhagyási tilalmat rendelhet el, és ellene elfogató parancsot bocsáthat ki... és kötelezheti gyanúsítottat, hogy szakértői vizsgálatnak vesse alá magát.”²⁷

109. § (1) bekezdés: „A 108. §-ban említett nyomozási cselekményeket és intézkedéseket e törvény rendelkezéseinek megfelelően kell foganatosítani.”²⁸ A 109. § megfogalmazásában három súlyos kényszerítő intézkedéssel találkozunk: őrizetbe vétel, elfogatóparancs, szakértői vizsgálat eltűnésére kötelezés; ezenkívül biztosító intézkedéssel is: a lakhelyelhagyási tilalommal. A házkutatást, személymotosztást, lefoglalást azért hagyjuk figyelmen kívül

²⁷ A büntető eljárás: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1962. 66. oldal.

²⁸ Uo. 66. oldal.

ezúttal, mert ezek nemcsak a terhelttel, hanem bármely más állampolgárral szemben — szükség esetén — alkalmazásra kerülhetnek.

Nyilvánvaló, hogy ha a jogszabályalkotónak szándékában állt volna felvenni az előzetes letartóztatást a 108. § rendelkezései közé, ezt éppen úgy megtehetette volna, mint tette az őrizetbe vétel, elfogatóparancs, és a szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezés vonatkozásában. Azonban az előzetes letartóztatás felvétele nem volt szándékában.

A 109. § (1) bekezdésben foglaltak pedig csak azt engedik meg, hogy a kihallgatás, őrizetbe vétel, elfogatóparancs alkalmazása, illetve igénybevétele a törvény rendelkezéseinek megfelelően történjék; tehát oly módon, amint a törvény előírja a kihallgatást, az őrizetbe vétel alkalmazását és az elfogatóparancs kibocsátását — de nem tesz lehetővé olyan intézkedést, amelyre még a 108. § sem ad lehetőséget.

5. Azon felfogás, mely szerint a 108. § szerinti gyanúsítottal szemben nem indult büntető eljárás. E felfogást Bodor Géza és Erdész László teszik magukévá.

Ehelyütt utalnunk kell Erdész László azon megállapítására, mely szerint nem bizonyos, hogy a lefoglalást, személymotoszt, házkutatást szenvedő egyének egyúttal terheltek is-e. Erdész László megkerüli a kérdést: az őrizetbe vett, a szakértői vizsgálat eltűrésére kötelezett személy (utóbbi sértett is lehet, de ez jelen esetben irreveláns, hiszen most csak a terheltől van szó), az a személy, aki ellen a nyomozó hatóság elfogató parancsot bocsátott ki — vajon terhelt-e? Ha szerző a kérdést nem kerüli meg, úgy kétségtelenül arra az álláspontra kellene helyezkednie, hogy olyan személlyel szemben, aki ellen a nyomozó hatóság elfogató parancsot bocsátott ki, akivel szemben őrizetbe vételt rendelt el, más személy nem lehet, csak olyan, akivel szemben büntető eljárás indult.

Álláspontunk: A 108. §-ban megfogalmazott gyanúsítottal szemben indult büntető eljárás, melyet alátámasztanak a gyanúsítottal szemben lehetővé tett, a személyes szabadságot érintő kényszerítő intézkedések. Ezek zöme ugyanis csak a büntető eljárás alá vont személlyel szemben kerülhet alkalmazásra. Semmi esetre sem értékelhetők úgy e kényszerítő intézkedések, mint büntető eljáráson kívül alkalmazott cselekmények. Ellenkező esetben a törvényesség még súlyosabb sérelméről kellene beszélnünk.

6. A nyomozás megszüntetésének kérdése a Be. 160. §-a alapján. Mint az irodalom bemutatása során kitűnt, egyes szerzők e tekintetben olyan álláspontot foglalnak el, hogy a 108. §-a szerinti gyanúsítottal szemben nincs helye a nyomozás megszüntetésének más szerző nézete szerint helye van, míg a harmadik szerző disztíngvál: ha „egyszerű” gyanúsítottról van szó, azon a jogcímen látja lehetőnek a nyomozás megszüntetését, hogy az eljárás során a terhelt kiléte megállapítható nem volt, és a további eljárástól sem várható eredmény; a terheltté nyilvánított gyanúsítottal szemben pedig azon okfejtés alapján látja az eljárást megszüntethetőnek, hogy nem a terhelt követte el a kérdéses bűntettet.

A 7/1963. Legfőbb Ügyészi Utasítás 29. pont 4. bekezdés értelmében határozat hozandó, melyben gyanúsítottal közölni kell, hogy az ellene felmerült gyanú nem bizonyult alaposnak, és vele szemben további nyomozásra nem került sor.

Álláspontunk: miután az előbbieken kifejtettek szerint nézetünk az, hogy a 108. §-ban meghatározott gyanúsítottal szemben éppúgy indult büntető

eljárás, mint a 114. § értelmében terheltté nyilvánított gyanúsítottal szemben, így mindkét vonatkozásban elengedhetetlenül szükséges — adott esetben — a nyomozásnak a 160. § (1) bekezdés értelmében történő megszüntetése.

7. A Be. 35., 103. és 108. §§-aiban megjelölt gyanúsított problémája; azonos-e fenti §§-okban szereplő gyanúsított, vagy nem?

Mados Imre és Posgay István szerint nem azonosak.

Álláspontunk: A három különböző törvényhelyben megjelölt gyanúsított azonos és még csak nem is hasonló jogállást mutat. Kiindulópontunk ismét a törvény: a Be. 35. §-a. Terhelt a nyomozati szakaszban gyanúsítottnak is nevezhető. A 103. § a nyomozás elrendezéséről intézkedik, a 108. § pedig a gyanúsítottal szembeni eljárás szabályozásáról a terheltté nyilvánítás előtt. Mindkét utóbbi törvényhely említést tesz nyomozásról, gyanúsítottról. Miután azonban a Be. 35. §-a alapozza meg a terhelt eljárásjogi helyzetét a nyomozati szakaszban, nyilvánvaló, hogy a 35. § felöleli a 103. és 108. §§-ok szerinti gyanúsítottat, sőt a 114. §-ban meghatározott gyanúsítottat is.

Vitatható csupán a 103. § (2) bekezdésében megjelölt gyanúsított jogi helyzete volna, mert itt a jogszabály nyomozást elrendelő határozat nélkül írja elő tettenérés, vagy szökés veszélye esetén a gyanúsított őrizetbe vételét, tehát itt ezek szerint nem lehetne szó nyomozati szakaszról. A 7/1963. Legf. Ü. Ut. 19. 3. bekezdése azonban előírja: „Halaszthatatlan nyomozási cselekmények teljesítése esetén, mihamarabb az lehetséges, határozatot kell hozni a nyomozás elrendeléséről.”²⁹ Még ezen, látszólag vitás stádiumban sincs végeredményben aggály: a halaszthatatlan nyomozati cselekmény legalizálódik, ez ezáltal éppúgy a 35. § alá vonható, mint az előbb említettek.

8. A Be. 101. §-ban előírt eljárás; ezzel, ennek lényegével Bócz Endre okfejtése alapján foglalkozunk. Ezen eljárást, mely egyébként a „Feljelentés kiegészítése” címen nyert beiktatást az új jogszabályba, a szerző a gyanúval hozza összefüggésbe.

Álláspontunk: A magunk részéről e vonatkozásban kerülnénk a „gyanú” szó használatát; nézetünk szerint helyesebb volna e tekintetben a „kétely”, az „aggály”, a „feltételezés” szó használata, mint a gyanúé. Kiindulópontunk itt is a törvény szövege: „Be. 101. § (1) bek.: A feljelentés kiegészítéséről kell gondoskodni, ha a feljelentés tartalma alapján a nyomozóhatóság nem tud megnyugtatóan állást foglalni a nyomozás elrendelése, vagy megtagadása kérdésében.”³⁰

Itt tehát nem bűncselekmény gyanújáról van szó, inkább emberi magatartások kétes, aggályos megítéléséről. Pl. nincs-e leltárhiány? Nem feltételezhető-e, hogyha látszólag van is, ez a leltár helytelen felvételéből származik, nem erre vezethető-e vissza? Ezen eljárásjogi intézmény bevezetése éppen a megalapozatlan nyomozások elrendelésének kiküszöbölését célozza.

Hozzátehetjük: Ezen intézményben nem a nyomozóhatóság cselekszik, hanem egyes feladatokat olyan szervekkel végeztet, amelyeknek a rájuk bízott feladat elvégzése egyébként is kötelessége volna; így — az előbbi példára visszatérve — a vállalat igazgatójától a nyomozó hatóság kérheti átfogó leltározás elrendelését.

Összegezésként: A feljelentés kiegészítésének intézményében a Be. megfogalmazása szerinti gyanúsítottról nincs szó. Éppen ezért a büntető ügyekben

²⁹ A 7/1963. Legf. Ü. sz. ut. 11. oldal.

³⁰ A büntető eljárás. Közg. és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1962. 64. oldal.

eljáró hatóság ezen esetben nem teljesíti a nyomozati cselekményeket, hanem egyéb más cselekményeket olyan szervekkel végeztet, amelyeknek az egyébként is hivatalos kötelességét képezi.

9. Megilleti-e a Be. 108. §-a értelemben vett gyanúsítottat a védelem?

Egyes szerzők szerint igen, mások szerint csak a 114. § alapján terheltté nyilvánított gyanúsítottat.

Álláspontunk: mind a 108., mind 114. § értelmében vett gyanúsítottat megilleti a védelem joga. Ismét a törvényhez fordulunk. Be. 7. § (2) bekezdés: „A terhelt érdekében az eljárás bármely szakában védő járhat el. A terhelt a büntető eljárás megindításától kezdve védőt választhat.”³¹

Be. 41. § (1) bekezdés: „A védő a terhelt érdekében az eljárás bármely szakában szóval, vagy írásban indítványokat és egyéb előterjesztéseket tehet.”³²

A mondottakon túl álláspontunkat alátámasztja a 7/1963. Legf. Ü. Ut. 69. (1) bekezdése is.³³

„Ha a terhelt gyanúsítottkénti kihallgatása, vagy a terheltté nyilvánításáról hozott határozat közlése után a nyomozó hatóság által törént figyelemzésre bejelenti, hogy védőt kíván megbízni, vagy védő kirendelését kéri, a nyomozó hatóság abban az esetben, ha a terhelt fogva van, az általa megnevezett védőt, illetve ügyvédi munkaközösséget a terhelt megbízásáról haldéktalanul értesíteni tartozik. Ilyen esetben módot kell nyújtania terheltnek arra, hogy védői megbízását a védővel közölje és az ehhez szükséges meghatalmazást kiállítsa.”

10. Megalapozottnak tekinthető-e a 7/1963. Legf. Ü. Ut. 29. (4) bekezdése?

Látszólagosan igen; hiszen a törvényesség feletti felügyelet legfőbb szerve, a Legfőbb Ügyészség tette közzé. Megalapozottságát bizonyítani látszik az a tény is, hogy az említett Utasítást a Legfőbb Ügyész irta alá. Miután pedig a Legfőbb Ügyész a büntető eljárási jog legfelsőbb szintű szabályozásában nem vesz részt, kétségtelen, hogy saját személyében a Be. olyan rendelkezéseit nem is kifogásolhatta, amely rendelkezések a törvényesség követelményeinek nem mindenben felelnek meg.

Álláspontunk: lényegében az Utasítás 29. (4) bekezdése nem tekinthető megalapozottnak.

E tanulmányunkban ismételten kifejtettük, hogy a Be. 108. §-a alapos gyanú nélkül tesz lehetővé olyan intézkedéseket, melyek az állampolgári szabadságjogok súlyos megsértését eredményezhetik. Ezen, az Alkotmányban biztosított szabadságjogok sérelmének körvonalazását az előbbiekből részletesen kifejtettük; azok megismétlése szükségtelen.

Ehelyütt azonban rá kell mutatni arra, hogy a Be. 108. §-a alapján elrendelt őrizetbevétel megszüntetése utáni értesítés arról, hogy a gyanú nem bizonyult alaposnak, az értesített állampolgárral szemben az eljárás, illetve nyomozás folytatására nem kerül sor, akkor is a törvényesség, a szabadságjogok sérelmét jelentik, ha az ilyen értelmű közlés előírtan, bélyegzővel és aláírással ellátott határozatban, szabályszerű kézbesítés útján történik.

Felmérhetetlen az a morális kár, mely ilyen esetben sújtja a Be. 108. §-a szerint eljárás alá vont, de terheltté nem nyilvánítható gyanúsítottat. E gyanúsított végeredményben nem más, mint népköztársaságunk egyik állam-

³¹ Uo. 16. oldal.

³² Uo. 30. oldal.

³³ A 7/1963. Legf. Ü. sz. ut. 36. oldal.

polgára, akit a nyomozó hatóság 3 napig fogva tartott; a 3 nap után a nyomozó hatóság sajnálkozását fejezi ki; azt azonban már a nyomozó hatóság sem tudja megakadályozni, hogy a társadalom gyanakvása ne kísérje úton, útfélen figyelemmel ezt az állampolgárt, aki végeredményben alapos gyanú nélkül hurcoltatott meg.

E morális kár nem áll egyenes arányban azzal a vélt előnnyel, melyhez látszólag a nyomozó hatóságok jutottak, mert egyes nyomozati cselekmények foganatósításához szabadabb kezet kaptak; hiszen a jelenlegi rendezés szerint állampolgárok vehetők őrizetbe, mely a régi Bp. hatálybanléte idején nem volt lehetséges. De ezen előny csak látszólag; hiszen e jogszabály gyakorlati végrehajtásának területén még ma is érezhető a bizonytalanság.

Befejezésül: az új büntető eljárási jogszabálynak a 108. és 109. §§-okban rögzített intézkedései két súlyos következményt vontak maguk után:

1. Megalapozatlan, és éppen ezért jogellenesnek mutakozó eljárást.
2. Ma is ingadozó, bizonytalan gyakorlatot.

Ha igaz az, hogy a társadalmi haladás értékmérője az új kell, hogy legyen, úgy igaznak kell elfogadnunk azt is, hogy egy bevezetett intézmény ne csak új legyen, hanem helytálló is. Ha pedig nem így van, helyesebb a régi, a gyakorlatban már bizonyítottan beváltat alkalmazni.

III.

A kérdés megoldásának módzatai

Tanulmányunkat azzal zártuk, hogy amennyiben egy bevezetett intézmény nem helytálló, nézetünk szerint helyesebb a régi, gyakorlatban már bizonyítottan bevált eljárást alkalmazni.

Ezen megállapításunkból logikailag az következne, hogy a 108. § beiktatásával felmerült probléma megoldásának az volna a módja, hogy a törvényalkotás helyezze hatályon kívül a 108. és 109. §§-okat.

A megoldás ezen módja azonban nézetünk szerint mégsem elfogadható, mert egy törvényhely hatályon kívül helyezése nem konstruktív akkor, ha a megoldásnak más módja is lehet.

Elképzelhető, másodsorban egy olyan megoldás, hogy a Be. 103. § (2) bek. oly értelemben módosuljon, mely szerint a terheltté nem nyilvánított és nem nyilvánítható gyanúsítottal szemben csakis ezen törvényhely alapján lehet eljárni.

Miután azonban a Be. 103. § (2) bek. kifejezetten a halaszthatatlan nyomozati cselekményekről rendelkezik, itt az a probléma merülne fel, hogy mi történjék gyanúsítottal, amikor már a halaszthatatlan nyomozati cselekmények foganatósítása után még mindig nem merült fel ellene a büntett elkövetésének alapos gyanúja. A kérdés megnyugtató megoldása nézetünk szerint az volna, hogy a törvényalkotás tartsa hatályban a Be. 108. és 109. §§-ait, viszont a 108. § első mondatába a „Gyanúsítható” szócsonka elé iktassa be az „alaposan” kifejezést.

Egy ilyen szabályozással még a látszata is kiküszöbölődne annak, hogy a 108. § nem felel meg a törvényesség követelményeinek. Álláspontunk: a probléma leghelyesebben a legutóbb említett módon volna megoldható.

Д-Р ИШТВАН ПЕТЭ

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ОБВИНЯЕМОГО В ВЕНГЕРСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

(Резюме)

I.

В связи с введением в действие нового Закона об уголовном процессе автор устанавливает, что новое законодательство не совпадает с существующей до сих пор практикой. Автор считает, что меры, применяемые по отношению к подозреваемому, до объявления ему обвинения, выдвигают ряд проблем как в теоретическом, так и практическом отношении. Автор здесь указывает на такие положения нового законодательства, которые противоречат основным принципам. Он выдвигает вопросы, которые требуют решения. Ядро соображений автора заключается в казе противоречий норм нового законодательства основному положению, согласно которому уголовное дело должно возбуждаться только при наличии обоснованного подозрения. Между тем новое законодательство и при отсутствии обоснованного подозрения допускает не только возбуждение уголовного дела, но также и принятие тяжких принудительных мер. Утверждение автора относится также к постановлению о возбуждении следствия. Автор констатирует: к принятому до сих пор делению на подозреваемого, подсудимого и осужденного искусственно добавляется четвертое лицо — подозреваемый, который признан обвиняемым.

II.

В этой главе автор знакомит с венгерской литературой, посвященной положению обвиняемого в процессе. Прежде всего излагаются соображения и замечания органов, в первую очередь затронутых новым законодательством, т. е. органов следствия, выдвигая соответствующую инструкцию Генерального прокурора как органа верховного надзора за законностью.

Кроме соображений и замечаний следственных органов освещается также соответствующая научная литература.

Дальнейшая часть статьи посвящена, с одной стороны критике литературы, с другой — критике положений законодательного акта. Он ставит десять вопросов, ответить на которые он считает своей задачей. Все вопросы подвергнуты обстоятельной разработке. В связи с каждым из указанных вопросов автор излагает свой взгляд.

В заключительной части своих соображений автор констатирует: новое законодательство влечет за собой тяжелые последствия в двух направлениях — необоснованный, неправомерный процесс и колеблющаяся, неопределенную практику. Автор заканчивает свою статью указанием на то, что для оценки развития общества недостаточным является только то, что считается новым; для такой оценки требуется и то, чтобы введенный новый институт был удовлетворительным. Если же это не так, правильное применить старое судопроизводство, которое уже оправдалось на практике.

III.

В последней главе пытается автор дать ответ на вопрос о том, как можно устранить упомянутые противоречия, как, по его мнению, найти правильное решение данного вопроса.

Он выдвигает прежде всего мысль о том, что ст. ст. 108 и 109 нового закона должны быть отменены, но сразу же выступает против такого способа решения вопроса, так как он считает, что это не было бы конструктивным.

Во-вторых, он выдвигает предложение, направленное на изменение ст. 103 ч. 2 УПК в том смысле, что и по отношению к подозреваемому по ст. 108 должны были бы применяться положения ст. 103, ч. 2 УПК.

Однако, автор отвергает и приведенный способ решения вопроса, так как в свете основательных размышлений и такое изменение оказывается целесообразным.

Автор считает, что выдвинутая проблема может быть решена удовлетворительным способом только тогда, если в первом предложении ст. 108 УПК перед выражением „подозревается” включилось бы в законодательном порядке слово „обоснованно”. Автор считает, что в случае такого дополнения текста закона был бы устранен даже вид того, что ст. 108 УПК не соответствует требованиям законности.

DR. ISTVÁN PETŐ

DIE RECHTSLAGE DES BESCHULDIGTEN IM UNGARISCHEN STRAFVERFAHREN

(Inhaltsauszug)

I.

Im Zusammenhang mit dem Inkrafttreten des neuen Strafverfahrensgesetzes stellt der Verfasser fest, dass die neue Normierung von der bisherigen Praxis abweicht. Seines Erachtens nach, werfen die gegen den Verdächtigten anwendbaren Massnahmen, theoretisch und praktisch, vor der Erklärung zum Beschuldigten eine ganze Reihe von Problemen auf. Er verweist hier auf Vorschriften der neuen Regelung, die mit den fundamentalen Grundsätzen im Widerspruch stehen. Er wirft Fragen auf, die der Lösung harren. Der Kern seiner Ausführungen ist, dass die neue Regelung jener grundsätzlichen Bestimmung widerspricht, derzufolge das Strafverfahren nur beim Vorwalten eines begründeten Verdachtes eingeleitet werden kann, während die neue Regelung auch ohne einen begründeten Verdacht nicht nur das Strafverfahren, sondern auch schwerwiegende Zwangsmassnahmen ermöglicht. Dasselbe erklärt er auch bezüglich der Anordnung des Ermittlungsverfahrens. Er konstatiert: in die bisher bewährte Dreiteilung (Verdächtigter, Angeklagter, Verurteilter) hat sich künstlich ein vierter Teil eingekeilt: der zum Beschuldigten erklärte Verdächtige.

II.

In diesem Kapitel behandelt der Verfasser die ungarische Literatur, die sich mit der verfahrensrechtlichen Lage des Beschuldigten befasst. Vor allem stellt er die Bemerkungen und Kommentare der durch die neue Regelung hauptsächlich berührten Organe, der Ermittlungsbehörden dar, wobei er die diesbezügliche Anweisung des Obersten Staatsanwalt, es des obersten Überwachungsorgans der Gesetzlichkeit, hervorhebt.

Über die Bemerkungen und Kommentare der Ermittlungsbehörden hinaus, befasst er sich auch mit der einschlägigen wissenschaftlichen Literatur.

Dann kritisiert der Verfasser einsteils die Literatur, andererseits die rechtsnormative Regelung. Er stellt zehn Fragen auf, deren Beantwortung er als die eigentliche Aufgabe seiner Abhandlung betrachtet; danach untersucht er die zehn Fragen. Bei jeder Frage führt er seinen Standpunkt aus.

Am Ende seiner Ausführungen stellt er fest: die neue Normierung hat zwei schwerwiegende Folgen: das unbegründete, rechtswidrige Verfahren und die schwankende, unsichere Praxis. Er schliesst seine Abhandlung mit der Feststellung ab, dass das Neue, an sich nicht der Wertmesser des gesellschaftlichen Fortschrittes sein kann, dazu gehört auch, dass die eingeführten neuen Einrichtungen standhalten. Wenn es nicht so ist, ist es besser, das alte, praktisch schon gut bewährte Verfahren anzuwenden.

III.

In diesem letzten Kapitel versucht der Verfasser, die Frage zu beantworten, wie die Überbrückung der Gegensätze möglich wäre, und was seiner Ansicht nach hier die richtige Lösung dieser Frage sein könnte.

Er wirft zuerst den Gedanken auf, die §§. 108. und 109. ausser Kraft zu setzen; doch verwirft er auch sofort diese Art der Regelung der Frage, da dies seinem Standpunkt nach nicht konstruktiv wäre.

In zweiter Linie denkt er an eine Lösung, den Absatz (2), im §. 103. der Strafprozessordnung in dem Sinne abzuändern, dass man auch gegen den Verdächtigten nach §. 108. auf Grund dieser Gesetzstelle vorgehen könne.

Der Verfasser verwirft auch diese Lösung, denn nach gründlicher Überlegung würde auch sie nicht zweckmässig erscheinen.

Nach der Meinung des Verfassers liesse sich das Problem nur dadurch beruhigend lösen, dass die Gesetzgebung in den ersten Satz des §. 108. vor das Wörtchen „verdächtigbar“ den Ausdruck „begründet“ einschaltet. Seines Erachtens nach, würde in diesem Falle selbst der Anschein dessen verschwinden, dass der §. 108. den Ansprüchen der Gesetzlichkeit nicht entspricht.